

Dostojevskij, Guillou och YouTubes Arboga-kvinna - om onskans besinningslöshet.

Den numera klassikerförklarade "Ondskan" av Jan Guillou (utkommen så sent som 1981), har hört till många ungdomars första läsupplevelse. Hörde YouTubes Arbogakvinna till den läsgruppen? Är sommarstugemorden i Arboga ett "Brott och straff" drama på svenska?

Dostojevskijs "Brott och straff" 1861 problematiserade upplysningens nyttoorienterade rättsmedvetenhet, tanken att brott kan vara tillåtet i vissa fall. Studenten Raskolnikov mördade pantlånerskan med frågan varför tanten skulle ha mer rätt till kontanterna än han, den fattige behövande studenten? Men studenten hade, eller blev påmind om, ett samvete som inte lugnade sig förrän han föll ned på torget (Sankt Petersburgs Hötorget) mitt i rusningen, bekände sin skuld och tog sitt straff. Nej, upplysningsprojektets moral höll inte enligt Fjodor Dostojevskij. Är det en slutsats också för Guillou och de många unga som fått hans "Ondskan" som en första läsupplevelse? YouTubes Arboga-kvinna verkar inte ha kommit dithän, än.

Arboga-kvinnan engagerar en flykting i att effektuera en högre rättvisa där hennes far (Ondskans far med en blånekande mor?) sitter på ett arv som kan rädda hushållsekonomin. Flyktingen gör som alla i totalberoende ställning – går sin välgörare tillmötes, särskilt som familjen i övrigt sitter fast i gamla vanföreställningar om vem som älskar vem. Dagens YouTube-träffar vid sökning på "Arboga kvinnan" ger ett underlag för en samtidsroman i en ny annorlunda våg, motsvarande en 'feministisk' som måste ses som en förklaring till varför Guillous självbiografi kunnat beskriva sig själv som så unik: Fyrtiotvåårig ekonomiskt behövande socionom tar hand om flykting/ar, de tjasas av varandra. Han tycks utnyttjad för andras behov på fler än ett sätt. Hon bryter med sina föräldrar.

Underlaget kan ge en skivarövning för våra högstadie- och gymnasieungdomar. Vad som saknas är hjälten som kan reflektera över onskans ansikten och hur problemet löses. Guillou löste det med sina knytnävar då han krossade sin plågoandes alla ben så pass att blodet stänkte på väggen. Skillnaden med sommarstugemorden är att vi vet att blodet verkligen stänkte på väggen. Kan Arboga-kvinnan lärt av Guillou och som så många av dess läsare kommit ut med nya insikter?

Var avgörs rättens gränser? Närmar också vi oss nu gränsen för upplysningstidens försök att relativisera tidigare tänkt absoluta ideal? Någon frågade vad som rättfärdigar rätten. Är det försvarbart att bryta relationer för att få ut arvet då vi har gjort vad vi ska? Eller ska vi inte få någon lön för ungdomens mödor, när vi behöver pengarna?

Mitt slut: Om Gud inte finns är allt tillåtet lär Dostojevskij ha skrivit. Ett sådant samhälle vill jag inte försvara. Evangeliet talar om en högsta rätt i det ställföreträdande offret. Det talar till människor av alla tider, också då den rätten inte effektueras på än gång, tack och lov. Vi får tid till att besinna oss och inse att livet i sig har ett värde och en skönhet som skyddar och befäster de högre värdena, med hopp om liv. Ondskan är oberäknelig. Knytnävslagsrätten är otillräcklig och direkt farlig när den tillämpas längre fram i livet. Ett sunt skuldmedvetande och syndabekännelse leder längre och bryter onskans cirkel.

JN